

СЛОВО

Без мови немає нації!

Протівими

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ТИЖНЕВИК

9 (542), 4–10 березня 2010

«ТЕ СЛОВО, БОЖЕЄ КАДИЛО, КАДИЛО ІСТИНИ»

Свєнєя ГЛАДУНОВА,
член правління Рівненського міського
об'єднання ВУТ "Просвіта" ім. Т. Шевченка
від 1988 року

Із наближенням Шевченківських днів у березні говоримо про страдницьке життя великого українського поета, його жертвну любов до України, його безкомпромісну боротьбу за пробудження національної свідомості українців, за волю Вітчизни.

Незабаром виповниться 200 років із дня народження Тараса Шевченка, який з'явився на світ на Черкащині, у серці української землі, аби стати будителем, пророком і виразником дум її упослідженого, колись гордого козацького народу.

Майже півтора століття тому українська інтелігенція створила товариство "Просвіта", освячене іменем Тараса Шевченка, захищаючи права, свободу, мову, культуру та гідність українців від чужинецьких окупаційних режимів. А наукова еліта України організувала Наукове товариство ім. Тараса Шевченка (НТШ), щоб згуртувати найкращі сили вчених для праці в ім'я рідного народу.

Українська Народна Республіка у перші дні свого існування проголосила 9 Березня державним святом й ухвалила рішення про масове видання творів Кобзаря, доступне малоімущим.

Українські повстанці йшли в бій за волю України проти польських, німецьких, радянських окупантів з іменем Великого Кобзаря.

1988 року товариство "Просвіта" було відроджено втретє під назвою "Товариство української мови ім. Тараса Шевченка", бо слово — наша єдина зброя, наш щит, наша молитва.

Рівненське міське об'єднання ВУТ "Просвіта" ім. Т. Шевченка, стоячи в обороні рідного слова, вписало й свою часточку в гідне пошанування пам'яті Великого Шевченка, популяризацію його творчості.

За видавничу справу в Рівненській "Просвіті" відповідає й успішно її рухає унікальна людина — Михайло Борейко. Це книголюб, подвижник, енциклопедист і патріот України. Саме він відшукав виданий Іваном Тиктором у Вінніпезі 1960 року "Кобзар" Тараса Шевченка за редакцією Василя Сімовича. Це не просто "Кобзар" — його видано з примітками загального характеру, відтак це своєрідна енциклопедія "Кобзаря".

Ось відгуки про видання самого ініціатора Василя Сімовича: "Ця книжка, цей перший "Кобзар" для народу, хай буде цілющим ліком на поранені та зболілі народні душі, хай він стане за живий пам'ятник для Того, хто наш народ пробудив до власного, самостійного, незалежного життя".

Академік Микола Жулинський написав прекрасну післямову до перевидання "Кобзаря" і зазначив: "Кобзар", підготовлений доктором Василем Сімовичем, є унікальним духовним явищем".

Книжку підготував до друку, віднайшов кошти і надрукував у рівненській друкарні Михайло Борейко. Видання 1998 року було присвячене 185-річчю із дня народження Тараса Шевченка, вийшло накладом 7 тисяч примірників. Оскільки книжка швидко розійшлася, то друкарня повторила наклад. Цей "Кобзар" має бути настільною книгою кожного вчителя, викладача, вдумливого учня і студента.

Фото Ксенії Гладішевої

Анна Снігур, призерка просвітанського конкурсу читців поезій Т. Г. Шевченка 2009 року

До 2000-ліття від Різдва Христового та 160-річчя виходу першого Шевченківського "Кобзаря" Михайло Борейко підготував факсимільне видання "Кобзаря" 1840 року. Ця книжка уникла недремного ока цензури. Коли цензура спохопилася, вже було запізно. Дивом перший "Кобзар" дійшов до нашого часу. Вже перший його випуск став сенсацією в зачумленій Росії Миколи Палкіна.

До ювілею "Кобзаря" книжка вийшла за змістом і шрифтом 1840 року з паралельним текстом сучасного академічного видання. Вдумливі післямови написали відомий шевченкознавець, доктор філологічних наук Василь Бородін та кандидат філософських наук Петро Лобас.

І помандрувало нове видання "Просвіти" до Національного музею Тараса Шевченка у Києві, де було презентоване громадськості за участю поважних людей — Миколи Жулинського, Сергія Гальченка, Бориса Олійника. Цей "Кобзар" отримали мурзеї в Черкасах, Каневі, навчальні заклади, університети, бібліотеки України. А ще зі спеціальним дарчим написом були вручені делегатам Всесвітнього Форуму українців напередодні Дня Незалежності України. Це видання профінансував світлої пам'яті міський голова Рівного Віктор Чайка. Дуже багато зусиль доклали до видання книжки та її презентації в Києві та Рівному нині, на жаль, покійний голова обласної "Просвіти" Петро Кульчинський.

Спільно з Товариством української мови ім. Тараса Шевченка у Чикаго (керівники Віра та Богдан Боднаруки) було видано "Правду Кобзаря" Василя Барки, якому 2002-го виповнилося 95 років. Це збірка статей про правдиве слово Великого Шевченка, яке спотворювали, підлаштовували під комуністичну ідеологію більшовицькі писаки. Для читача підрадянської України це було справжнім відкриттям. Книжку в Укра-

їні не видавали. Про це ґрунтовно написав у післямові "Від правди до істини Шевченка" доктор філологічних наук Ярослав Поліщук.

І ще один "Кобзар" видало Рівненське міське об'єднання ВУТ "Просвіта" ім. Тараса Шевченка. Це повне наукове видання "Кобзаря" за редакцією та з примітками Василя Доманицького, яке вийшло 1910 року і його наклад повністю конфіскувала цензура. Що так роздратувало царську цензуру? А те, що всі твори Шевченка були звирені за його рукописами (за винятком чотирьох).

Так, правдиве Шевченкове слово било по російських окупантах, кликало українців до боротьби — саме цього прагнув Тарас Шевченко:

*Щоб слово пламенем взялось,
Щоб людям серце розтопило.
І на Україні понеслось,
І на Україні святилось
Те слово, Божєє кадило,
Кадило істини. Амінь.*

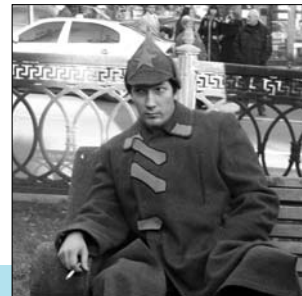
Якимось дивом видання "Кобзаря" Василя Доманицького дійшло до нас і зберігається в єдиному примірнику в Національному музеї Тараса Шевченка в Києві. Знайшовся спонсор — голова правління ВАТ "Рівненський завод високовольтної апаратури" Семен Дем'янюк. Ошатно оформлена книжка вийшла у видавництві "Волинські обереги" 2004-го з післямовою Сергія Гальченка, до 190-річчя Тараса Шевченка.

Читаючи Шевченка, дивуєшся його про роцтвам, його гирким докорам українцям, особливо актуальним сьогодні:

*За що ж боролись ми з ляхами?
За що ж ми різались з ордами?
За що скородили списами
Московські ребра???*

*Що ж на ниві уродилось??!
Уродила рута... рута...
Воли нашої отрута.*

ЯКЕ НАШЕ "ЗАВТРА"?

2-3

ПРО БІЛЕ І ЧОРНЕ

4

ВАСИЛЬ, ВОЛОДИМИР, ЛЕВКО, ПЛАТОН

7

ШЕВЧЕНКІАНА

10-11

ІНТЕРВ'Ю НА ЮВІЛЕЙ

12

Олександра КОНДРАТОВИЧ,
почесний краєзнавець України,
м. Луцьк

ПРАВДА ПРО БІЛЕ І ЧОРНЕ

Невиправні оптимісти люблять повторювати: “І нашу вулицю не омине свято!” А ось українську вулицю воно таки частенько минає, і все більше на нашу долю випадає чорних днів. Та, либонь, треба дослухатися до висновку улюбленої газети: “Життя продовжується!” (Любов Голота). І не “Усьо будет Донбас”.

Володимир Куткін. “Потомлений люд спочива”. 1966 р.

А коли так, то треба братися до праці. Я і мої країни з відразою слухали пафосний виступ на засіданні Верховної Ради товаришки Дем’янчук, у якому вона з притаманною комуністам пристрастю критикувала і помаранчеву владу, і воєвів ОУН-УПА. Що ж, такі інвективи комуністів давно нікого не дивують. А я при цьому згадую своє дитинство. Зима 1944 року. Мені добігає восьмий рочок. Вечеряємо. Якийсь рух коло хати. Заходять озброєні люди. Вітаються.

— Дядьку, пустіте переночувати, — звертається до батька один із прибульців. — Ми тільки до ранку. А там рушимо своєю дорогою.

— Та ночуйте, хлопці, — відказує батько. — Нам не шкода хати. Тільки де вас покласти?

— А ми на підлозі ляжемо. Принесіть сніп-два соломи — та й по всьому.

Ми знали, що то завітали до нас “українці”. Так у війну на Поліссі називали повстанців, а червоних поймає називали запозиченим у поляків словом “партизанка”. Досить було їм з’явитися в селі, як із краю в край неслось оте страшне слово “партизанка”, і наляканий їхніми грабунками люд намагався хоч якось приховати те останнє, що ще залишилося в хаті чи в коморі. Повстанці ж грабунками не займалися.

— Тож ви голодні, хлопчики, — забідкалась ненька.

— Якби ви зварили нам картоплі, то ми були б вам, тітонько, вельми вдячні.

Брат Михайло дістав кіш бараболі й разом з матусю та ще кількома вояками швидко її начистили й закинули в два великі баньки. У плиті гуготіло полум’я, кипіло вариво. Матуся застелила стіл свіжою скатертину, а тато на проханя нічних гостей висипав зварену картоплю просто на стіл. Юнаки, перехрестившись, заходилися вечеряти.

— Тітонько, а чи не пригостили б ви нас ще й огірками? — попросив котрийсь із вояків.

— Нема, синочки. Самі вечеряли, запиваючи розсолем.

— То, може, й нам не пошкодуєте?

Тато вінс відро розсолу. Хлопці дістали похідні квартали, прицмокуючи від задоволення, швидко взяли їсти.

Полягали спати на соломі, яку застелили ряднами.

Над ранок мене розбудила одягнена матуся: “Вставай, донечко. Наша хата горить”. Миттю вдягла мене, на голову пов’язала єдину перкальову хустину. Ми вийшли надвір. Полум’я від стріхи, здавалося, палало аж на небі. На подвір’я увірвалось кілька озброєних людей з червоними пасами на шапках.

— Де ховаєте бульбашів?

— Де ж їх можна сховати? — відказав батько. — Як прийшли, так і пішли.

Пригинаючись, кидалися то до клуні, то до хліва, але не відчувши небезпеки, почали вивирати снопики з палаючої стріхи на хаті й підпалювати хліви, клуню, сінник — усе, що могло горіти. Мама, ридуючи, благала хоч хоромів не палити, якщо вже сім’я серед зими залишилася без хати. Марно. Нараз запалала вся вулиця Діброва.

Нажаханий цим страхітливим видовищем, сусідський хлопчик — одинадцятирічний Юрко Мазик раптом кинувся від своєї палаючої хати на наше обійстя й помчав на город.

— Стой! — гукнув палій.

Біжить.

— Стой!

Не зупиняється. Біжить.

Автоматна черга — і Юрко вже за клунюю розпластався на снігу коло молодої грушечки-щепки, яка влітку вперше виродила кілька плодів. Але наступної весни не розвилась.

“Певно, за Юрком пішла”, — не раз повторювала потім мама.

— Та він же дитина! — вигукнула, ридуючи, ненька.

— А мнє какая різниця?! Сказано стоять, — значіть, стой, сволочь! Мнє человека убить — всьо равню чо муху. Так в ту ещю попасть надо... Ги-ги.

Ця моторозна сцена ще довго мені снилась, і не покидав дитячої пам’яті образ непорушного задерев’янілого на снігу Юрка. Тітка Варка, мати дванадцятьох дітей, відриваючись від палаючої хати, прибігала на наш город, ридуючи, падала на снігове тільце і знову бігла назад до своїх діток і згарища.

Не пам’ятаю, як поховали Юрка. Можливо, труну з його тільцем поставили в церкві. Та й столярки були зайняті згрібанням головешок та пошуком пристановища для себе й худоби, яку червоні милостиво дозволили вигнати з палаючих хлівів. Пустивши з димом найбільшу вулицю села Кримне Камінь-Каширського району, що на Волині, народні месники (мабуть, називали їх так, бо люто

стали людям) припинили езекуцію. Уцілили Подмовський куток та куток Шахни. Їх лише, за звичкою, добряче пограбували.

Вислідивши вояків УПА, червоні почали обстрілювати село з мінометів, запальними кулями. Аби не піддавати мешканців Кримного небезпеці, повстанці відступили. Вочевидь, це розлютило нападників, і вони з ненавистю почали палити село. Як розповідали очевидці, робили це вміло й цілеспрямовано: якщо на одному подвір’ї спочатку підпалили хату, а далі палаючі снопики несли до хоромів, то на наступному починали з останніх, аби було ближче і давало змогу швидко довершити чорну справу.

Того трагічного світанку бандити перерізили автоматною світлою Андріяну Букала, який, зачувши на подвір’ї підозрілий шум, вийшов із хати й запитав: “Хто там?” Рани йому ніяк не гоїлися, гноїлися, і його старенька мати тітка Явдошка не перенесла цих випробувань — померла.

Молоді хлопці з нашої вулиці, боячись за своє життя, вирішили втікати від нападників. Осколок міни розпорів живіт Василя Чижика. Друзі занесли його до хати священника. Дружина господаря, як могла, зробила перев’язку. Але рана виявилася занадто тяжкою, і юнак помер у муках. Згадую про цей випадок ще й тому, що Василь був першим у нашому селі, хто вступив у комсомол. Минуть роки, і в районній газеті з’явиться стаття, в якій їтиметься про те, як бандерівці на попівському подвір’ї під ялинами немилосердно катували першого кримненського комсомольця, що навіть дерева не витримували і просили покари для зловмисників. Я розповіла авторці правдиву історію загибелі свого односельця. Реакція — жодної. А через деякий час кадебісти провели в селі велелюдне зібрання “Бандерівці — люті вороги українського народу”. Осць так просто: біле стає чорним, а чорне — білим.

Батько, мама і я знайшли притулок у покинутій єврейській хатині. Брат Михайло подався на хутір до батькового небожа Ксеня. Наступного дня матуся готувала їжу. Тато, продерши нору в скопці (так і досі називають у нас ямки із закопаною картоплею), приніс мішечок бульб та зажурено схилив голову на покладені на столі руки. Мама в кожусі та в чоботях намагалася розпалити в печі. Я сиділа край невеликого віконця. Раптом кремезна постать затулила його — і майже відразу відчинилися двері. У хатину, пригнувши голову, зайшов молодий здоровань. Уже знайомий червоний пас на шапці змусив здригнутися. Окинувши поглядом порожню хатину, наказав мамі зняти чоботи й кожух і відразу попрямував до мене.

— Скидай хустку! — наказав крижаним голосом і почав стягувати з моєї голівки. Здається, досі відчуваю його кігтисті руки. Мимоволі хапаюся за кінці хустини — моє єдине багатство фабричної роботи. Ї матуся дозволяла вдягати лише на свята. Мотнувши

туди-сюди дитячою голівкою, зірвав здобич і запав її собі за пазуху.

— Людино добра, — слізю просить ненька, — позавчора ми дотла згоріли й залишилися тільки в тому, що на нас.

— Мовчи, ...! — брудно вилаявся грабіжник.

Матуся віддала йому кожух і чоботи, залишившись босоніж на обледенілій долівці. З тата зняв вовняний саморобний светр і згрібіши все в оберемок, подався з хати. Кажуть, то були “герої” з батьківщини нинішнього нардепа Адама Мартинюка. По війні таких прилаштували на “теплі” місця, а виговорившись і обтесавшись, вони пішли “в люди”, малюючи перед довірливими жовтенятами й піонерами картини своїх “звитяжних подвигів”.

Добрі люди з уцілілих кутків поділилися з нами одежею. Замість хустки мені дісталася нижня частина плоскіної пілки від жіночої сорочки. Була вона товстою й незручною і ніяк не трималася на голові. Від переляку на пожежі та грабунку на моє личко напав “вогник”, шкідлива хвороба, яка перетворила нижню частину обличчя на сучільний струп. На щастя, сільські лікувальниці швидко знайшли порятунок від біди, кілька разів присипавши попелом.

За кілька днів у село прийшли ковпаківці й забрали нашого вцілілого коня. Пам’ятаю, як плакала бідна тварина, поклавши голову на плече своєму годувальникові — батькові.

Однак то було не останнє пограбування. Залишившись без хати, господарських приміщень, босі й голі, ми ще володіли неабияким скарбом — швейною машинкою “Зінгер”, яку постійно переносили з одного схрону в землі до іншого, і так ї вдалося зберегти. Довгий час мамі також таланило переховувати і свою найдорожчу коштовність — розкішню як на той час весільну сукню, вельон та туфлі. Урожденка невеликого містечка Мельник по той бік Бугу, дитячі та юні роки вона провела у Бресті. Замолоду багато читала. Вимушений переїзд на Полісся, зовсім інший триб життя, народження десятох дітей, п’ятеро з яких померли маленькими, — усе це важким тягарем лягло на її серце. І ці речі, свідки її щасливого дівочтва, хоч подумки під час провітрювання повертали ї в юність. Але під час чергового нальоту червоні грабіжники їх забрали. Навіщо? Може, вони допомагали воювати з німцями?..

На жаль, наші випробування не закінчилися. Навесні мешканців Кримного, як і Соснівки, де ми знайшли тимчасовий притулок у сестри, через можливе проходження тут лінії фронту переселили в інші місця. Час був неспокійний. Навколишні ліси постійно прочисували загони червоноармійців та партизани.

Стояла тепла весняна погода. Переселенці бідалися, що їхні городи й поля залишилися незасіяними й незасадженими. Батько не витримав бездіяльності й вирішив податися до рідного села, аби скопати грядку й посіяти тютюн. Ні мамині вмовляння, ні

застереження сусідів його не спинили — виправдовувався: якихось п’ятнадцять кілометрів лісовими дорогами він швидко подолає і ще до ночі повернеться. Та й кому він потрібен — старий беззубий дід у латаному кожусі! Не повернувся ні того, ні наступного дня. Десь за тиждень знайомі з хутора Хмелівки переказали, що вбитого тата знайшли в лісі з відрубаною головою і поховали на місці загибелі.

Через два роки останки було перепоховано за християнським обрядом на сільському цвинтарі. Але обставини батькової загибелі ще довгі роки залишалися для нас таємницею. Аж на початку вісімдесятих наш далекий родич перед смертю, подолавши страх, мовби за спиною в нього стояв енкаведист, розповів про свою останню зустріч із нашим татом.

Він саме пас корів неподалік хутора, аж побачив, як наближається парокінна підвода. На передку сидів візник і знайомий хлопець Анатолій Куницький, що мешкав з батьками на хуторі Зябрище, позаду між двома солдатами сидів наш батько.

— Здорові, дядьку! — привітався пастушок, підбігши ближче до дороги.

— Здоров, малий, — прозвучала спокійно відповідь.

Підвода зникла за поворотом. А коли надійшла пора гнати корів додому, почувся постріл із пістолета. Хлопець подумав, що це недалечко, і навіть припустив, звідки він пролунав. Швидко загнав худобу до хліва й побіг на вирахуване в уяві місце шукати “пульку”, бо в нього такої ще не було. На невеликій придорожній галявині він спочатку помітив свого родича. Він чомусь стояв коло пенька на колінах, натягнувши кожух на голову. Відчувши тривогу, кинувся до нього:

— Дядьку! Дядьку!

Але той не озивався. Хлопець шарпнув за кожух — і отерп: голови не було... Сучільна кривавиця. Ледве знайшов у собі сили, аби озирнутися. Неподалік на вогнищі, що дотлівало, лежала обсалена голова вбитого.

Ось так, майже через сорок років ми дізналися про татову смерть. Можливо, зустріч із червоними й не закінчилася би фатально, якби ті не були поінформовані про те, що він батько бандерівця Сергія Кондратовича. Немає сумніву, що таку інформацію вони отримали від Анатолія. Цю, вочевидь, не останню послугу новим-старим господарям влада щедро винагородила: його призначили на службу в радянські органи, згодом він очолив районний відділ народної освіти, одружився з учителькою, яку прислали зі східних областей. Вона народила йому двох синів. Але пролита з його вини кров, мабуть, не лише нашого батька, дала про себе знати: 1951 року під час поїздки по району його вбили. Розплата була заслуженою. А якби залишився живим, напевно б, уперто заявляв: “Я не подам руки бандерівцеві!” Брат Сергій на той час уже відійшов у краї світи. Ми ж про загибелі нашого земляка та його зраду й не здогадувалися. Та й повірити не могли, адже Толік не раз бував у нашій хаті, приятелював із братами. А якби й знали?... Ми звикли прощати всім і все.

Наприкінці 1980-х навідала тяжкохворого колишнього сусіда Панаса, старшого брата загиблого від руку червоних Юрка. Згадали минуле й ту страшну розправу.

— Панасе, за що ж вони вбили тоді малого Юрка? — питаюся вкотре, бо та смерть дитячі й досі болить мені. А матуся тяжко переживала ту Юркову загибель: “Як він міг стріляти в дитину? Убивши нещасного хлопчика, навіть не пішов подивитися на свою жертву. Видно, то було для нього звичайною забавкою”.

— Понімаєш, якби брат не біг, то він би не стріляв, — намагається виправдати братового вбивцю вісімдесятилітній Панас.

— А може, Юрко й не біг би, якби його не налякала стрілянина?

— Може... Але якби не біг...

Оце, либонь, найогидніший вияв рабської психології. Коли ж ми чистою джерелицею проміємо очі й подивимось на світ ясним неоязким поглядом? Маленький принц Сент-Екзюпері вважав почесним обов’язком дбати про чистоту своєї маленької планети. Ми далеко не маленькі, й земля наша також не така, тож маємо свідомо й наполегливо чистити її від бруду, берегти пам’ять про своїх героїв. Маємо вивчати правдиву історію і належно пошановувати кожного, хто виборював нашу незалежність і давати відсіч очорнителям вітчизняної минувшини та супротивникам нашої незалежності.

ПАМ'ЯТНИК КОБЗАРЕВІ В ПОЛТАВІ

Анатолій ЧЕРНОВ,
голова Спілки екскурсологів Полтавщини

Перший пам'ятник Т. Шевченкові (погруддя) було споруджено 1898 року. В Харківському обласному архіві знайдено альбом з газетними вирізками та світлинами, який належав українській поетесі Христині Алчевській. Серед світлин — фото пам'ятника Т. Шевченкові. Виявляється, що пам'ятник було побудовано без дозволу Харківської влади на кошти батька поетеси, промисловця і фінансиста Олексія Алчевського. Нелегальний пам'ятник простояв у колишньому Мירוносицькому садку три роки. 1901 року збанкрутілий Алчевський продав садибу і землю, де стояв пам'ятник, купцеві Шабельському, який його демонтував. Це був мармуровий бюст, який тридцять років зберігала родина Алчевських і на початку 30-х років передала в Харківський музей. Зараз бюст перебуває в Києві.

Серед перших пам'ятників Тарасу Шевченкові — погруддя, встановлене 1904 року в місті Седневі на Чернігівщині. Автор пам'ятника — полтавський художник Михайло Гаврилко, який у той час навчався в Краківській академії мистецтв. 1908 року на Шевченківському вечорі в Полтаві сцену театру прикрашало погруддя Тараса Шевченка, яке створив М. Гаврилко.

Образ Т. Шевченка — провідна тема творчості митця. У вересні 1909 року М. Гаврилко брав участь у конкурсі на найкращий проект пам'ятника Шевченкові у Києві. На конкурс було представлено 60

проектів. Але журі всі проекти відкинуло. Найзначнішим був проект М. Гаврилка. Мистецтвознавець А. Німенко писав, що головну увагу в проекті, “з якого так яскраво бив молодечий запал, шире кохання, скульптор зосередив на постаті Шевченка. У кобеляці і довгих козацьких шароварах, з похилою головою і руками на грудях, він стояв на постаменті, навколо якого були розташовані герої шевченкових творів. Вони, за словами очевидців, виражали протест проти всього, що гнобить і давить”.

1930 року скульптор М. Манізер, взявши ідею М. Гаврилка і відкинувши з його проекту українські історичні постаті й поставивши на їхнє місце “совецьких ентузіастів”, представив “власний” проект пам'ятника Т. Шевченкові. Така версія полтавського мистецтвознавця В. Ханка. А мистецтвознавець Штепа стверджує, що в конкурсі на найкращий проект пам'ятника Шевченкові в Харкові 1930 року перемого одержав проект “утікача” М. Бринського (скульптор, який утік від більшовицького терору за кордон). “Це, — пише Штепа, — не дозволило будувати за його проектом. Тоді Манізер викинув з проекту Бринського українські історичні постаті, а на їхнє місце поставив свої “совецькі”. Зрозуміло, безправний утікач не зміг перечити Манізеру”. Пам'ятник було відкрито в Харкові 1934 року.

1918-го голова Полтавського губернського земства Михайло Токаревський проводив українізацію губернії, створював Народні будинки — осередки політичного, громадського і культурного життя на місцях. Піклувався про створен-

ня Миргородського художньо-промислового інституту. Михайло Гаврилко приваблював Токаревського ідеєю встановлення пам'ятників Шевченкові на Полтавщині. Полтавська Спілка споживчих товариств (ПССТ) також підтримала ідею учнівчій пам'яті Шевченка на теренах губернії. У селах стали з'являтися пам'ятники — більше символи, присвячені Шевченкові. Дмитро Соловей згадує: “У 1918 році їхав велосипедом у Шишаки і кілометрів за тридцять від Полтави, в селі Богінщина, на річці Говтва побачив на горбу дивну споруду, схожу на хрест. Що це таке, запитав у місцевих. Відповіли: пам'ятник Шевченкові... Вдивляюсь — і дійсно розрізняю, що на високому дерев'яному стовпі поєднано дві літери Т і Ш”.

До реалізації ідеї дійшли 1920 року, коли ПССТ запросила М. Гаврилка зробити бюст Шевченка і виготовити форму для масового виробництва залізобетонних погрудь. Навесні 1920 року Михайло Гаврилко створив останню роботу — бюст Т. Шевченка для Полтавського театру. У жовтні 1920-го М. Гаврилка заарештували і розстріляли.

Початок 1920-х. Ламання суспільного життя, переписування історії. Втілювали в життя ленінський план монументальної пропаганди. Т. Шевченка зробили майже марксистом, “провідником епохи пролетаріату”, “українським буревісником”. Полтавські власті захотіли мати пам'ятник “нашому революціонеру”. Автором пам'ятника обрали Івана Кавалерідзе.

1924 року І. Кавалерідзе очолив у Харкові майстерню, де працювали обдаровані безпритульні діти. Замовлення на будівництво пам'ятника в Полтаві було першим у майстерні. Полтавська влада обумовила, що пам'ятник повинен бути заввишки 9—10 метрів, матеріал — бетон, і девіз: “І вражою злою кров'ю волю окропите”. Пам'ятник слід було спорудити до восьмої річниці революції — до жовтня 1925 року.

За зразок було взято пам'ятник 1919 року, створений цим скульптором в Ромнах. 21 лютого 1921 року в урочистій обстановці в Полтаві було закладено пам'ятник Т. Шевченкові. І народилася могутня хвиля українського духу, де Шевченко — швидше філософ, мислитель, совість свого народу.

Пам'ятник було завершено в березні 1925 року. Але в цей час полтавські власті змінили своє ставлення до пам'ятника. Модний на початку 20-х років архітектурний стиль конструктивізм, кубізм почав поступово відходити. У середині 20-х років панує соціалістичний реалізм і в літературі, і в мистецтві. Відкриття пам'ятника відклали. Підштовхнуло владу те, що 1925 року Іван Кавалерідзе в Сумах зробив точну копію цього пам'ятника. Пам'ятник відкрили.

Відкриття пам'ятника Т. Шевченкові в Полтаві відбулося 12 березня 1926 року. З цієї нагоди відбувся мітинг. Коли спало покривало, полинула мелодія композитора Г. Гладкого і кількатисячний хор заспівав “Заповіт”. Глядачам відкрилася сувора могуть гранованих об'ємів, трактованих у кубістичній манері.

Під час Другої світової війни пам'ятник Т. Шевченкові дивом уцілів. Ярослав Курдидик, поет і воїн, який 1942 року перебував у Полтаві, згадував: “Я повертався з Полтавського музею, коли зирк: недалеко від пам'ятника зупинилось військове авто, а з нього вийшли німецькі вояки і пішли в напрямку пам'ятника, почали його оглядати і вилазити на нього”.

— Що ви хочете робити з цим пам'ятником? — запитує, звертаючись до молодого лейтенанта.

— Я маю наказ розсадити оцього проклятого Леніна.

— Так це ж не Ленін, — пояснює старшині, — а найбільший український поет Шевченко”.

Тільки після втручання німецького командування клопотання Я. Курдидика про збереження пам'ятника було задоволене.

Вдруге пам'ятник був під загрозою вже після війни, 1947 року. В цей час до Полтави завітав перший секретар ЦК КПУ Микита Хрущов. Знайомлячись із містом, він звернув увагу на пошкоджений пам'ятник Т. Шевченкові. Колишній головний архітектор Полтави Л. Вайнгорт згадував: “Хрущов просить мене пояснити, в якому архітектурному стилі споруджено пам'ятник. Відповідаю: в стилі конструктивізму, із залізобетону. Микита Сергійович зауважує, що це є стиль футуристичний. Звертає увагу на пошкодження пам'ятника і потім говорить: “Цей пам'ятник незрозумілий народу, його не слід рестав-

рувати, а залишити як пам'ять фашистського вандалізму. Батько українського народу заслужив на те, щоб у Полтаві стояв новий пам'ятник із бронзи, такий, як у Києві”.

Хрущов доручив Вайнгорту підібрати краще місце для пам'ятника. “До нового пам'ятника справа не дійшла, — пише далі Вайнгорт, — але місцеве начальство тривалий час не дозволяло провести реконструкцію пам'ятника. Майже десять років після візиту Хрущова пам'ятник стояв порушений: верхня частина була розбита. Замість руки виглядала арматура, пошкоджена була і голова монумента”.

У 1960-ті в СРСР розгорнулася боротьба за “формалізм у мистецтві”. Нависла загроза і над пам'ятником Шевченкові в Полтаві. Пам'ятник у Сумах демонтували. Пам'ятник у Полтаві потребував термінового ремонту, коштів на це не виділяли. Щоб зберегти пам'ятник, 90-річний Іван Петрович Кавалерідзе запропонував замінити бетонний пам'ятник на бронзовий, навіть надав із власних коштів 100 тисяч карбованців. Але пам'ятник відстояли, частину коштів вклали в реставрацію — “одягли” Кобзаря у кварцовий розчин, решту повернули скульпторам.

1978 року в останньому інтерв'ю І. Кавалерідзе на запитання, які свої твори вважає одкровенням, назвав пам'ятники Ользі в Києві та Шевченкові в Полтаві.

Останній ремонт пам'ятника було зроблено 2008 року.

Полтава, площа Конституції, будинок Краєзнавчого музею, а навпроти нього — пам'ятник Тарасу Шевченку. Саме тут 1989 року вперше в Полтаві відзначали 110 роковини з дня народження Симона Петлюри. І це не випадково. Симон Петлюра виріс в українській духовній атмосфері, в батьківському будинку разом з іконою чільне місце займав портрет Т. Шевченка. Петлюра досліджував життя і творчість поета, першим порушив питання про статус Канева (могила Кобзаря), наполягав, щоб саме держава опікувалася святиною українського народу.

Після проголошення незалежності України тут, біля пам'ятника Тарасу Шевченкові, відбуваються урочистості, духовні онуки і правнуки Шевченка сходяться сюди, щоб проголосити вільне слово і нагадати заповіді Великого Кобзаря.

Павло МАЗУР,
учитель, просвітянин,
м. Маріуполь

ТАРАС ШЕВЧЕНКО І ВІССАРИОН БЕЛІНСЬКИЙ

11 червня 2011 року виповниться 200-річчя від дня народження російського літературного критика й громадського діяча В. Г. Белінського.

Гадаю, що наші північно-східні сусіди гідно відзначать цю дату. Та й нам, в Україні, варто було б замислитися над тим, що то була за людина — “неистовый Виссарион”?

Мене ще в школі привчили до того, що Віссарион Белінський і Тарас Шевченко — щирі друзі й однодумці, що “неистовый Виссарион” не раз захищав від ретроградів українського поета, відстоював його право писати українською мовою, вітав вихід у світ “Кобзаря”.

Пам'ятаю, що 1948 року, коли на офіційному рівні відзначали 100-ліття від дня кончини Белінського, я, тоді ще учень 10 класу, виголосив у школі повідомлення про дружбу геніїв двох народів. Я щиро вірив у те, що розповідав, слухачам сподобався мій виступ.

Знадобилися десятиліття, щоб із неймовірним болем вдалося ме-

ні здерти зі своїх очей полуду, наблизитися до істини... І допоміг мені в цьому, хоч як це дивно, сам Белінський.

...1847 рік був трагічним у житті Тараса Шевченка: тоді за доносом провокатора було розгромлено Кирило-Мефодіївське товариство, куди поет за покликом душі вступив у квітні 1846-го. Усіх членів товариства ув'язнили, а потім заслали у віддалені губернії Росії.

Найтяжче було покарано Шевченка. Після ув'язнення в петербурзькому казематі його заслали на десять років солдатом в Окремий Оренбурзький корпус. Затверджуючи вирок, Микола І власноруч написав: “Під найсуворіший нагляд із забороною писати і малювати”. Цей присуд був рівнозначний смертному вироку: не міг простити цар поетові його поему “Сон”.

На цю сумну подію відгукнувся й Белінський. У грудні 1847 року він написав лист Павлові Анненкову — російському критикові й мемуаристові. Ось кілька фрагментів з цього листа. “Віра може з Шевчен-

ка зробити мученика за волю. Та здоровий глузд повинен бачити у Шевченкові осла, дурня і нікчемну людину, надто гіркого п'яницю, аматора горілки і хахлацького патріотизму. Той хахлацький радикал написав два (?) пасквілі, один на Государя імператора, другий на Государиню імператрицю... Коли цар прочитав пасквіль на царицю, спалахнув великим гнівом... Я не читав тих пасквілів, і ніхто з моїх знайомих його не читав, але я переконаний, що пасквіль на царицю обурливо гідкий. Шевченка вислали на Кавказ (!?) солдатом. Мені його не шкода: якби був суддею, я зробив би не менше. Я почуваю особисту ворожнечу до таких лібералів. Вони вороги всякого успіху...”

Чи не знайома Вам, читачу, теза: “Я не читав, але переконаний”. За такою формулою, і в новітній час Олеся Гончара розпинали!

Але то ще не все — у листі Белінського “дісталось” і товаришеві поета по Кирило-Мефодіївському товариству Пантелеймону Олександровичу Кулішеві. Його, як і

Шевченка, заарештували і покарали.

“Одна свиня з хахлацьких лібералів, — продовжував Белінський, — якийсь Кулеш (що за свиняче прізвище!) в журналі “Звездочка”, що його видає Ішімова для дітей, надрукував історію “Малоросії”, де сказав, що “Малоросія” мусить або відірватися від Росії, або пропасти. Цензора Курторгу, що пропустив її не читаючи, засадили у в'язницю. Ось що роблять ці скоти, безмізкі ліберальчики! Осоружні вони мені, ті хами! Що ж, барани ліберальничать в ім'я галушок і вареників зі свинячим салом!...” (Який стиль, яка лексика! І все це з уст того, кого в Росії називали основоположником революційно-демократичної естетики!)

Отже, маємо справу не лише зі сплеском печерних емоцій, а з певною світоглядною концепцією, що виходить за рамки приватних стосунків двох осіб. А це вже справа серйозна. Ось такі, виходить, були в тогочасній Росії “революційні демократи”!

Лист цей спочатку мене приголомшив. Не вірилось! Як? Щоб Белінський саме так висловився, саме так мислив?! Спочатку навіть не вірилося, що такий лист міг бути. Але досить було погортати відповідний том творів Белінського (Полное собрание сочинений, Т. 9, Москва—Ленінград, 1958), щоб переконатися в тому, що так і було.

Тут почалося моє просвітлення — переоцінка діяльності й літературної спадщини “неистового Виссариона”. А тим часом у моєму записнику за цим епізодом з'явилися інші. І почала вимальовуватися неприваблива особистість російського шовініста й монархіста, який за потреби не погребує й неправдою.

Ф. М. Достоєвський був категоричним у своєму присуді: “Белінський есть самое смрадное, тупое и позорное явление русской жизни”. П. А. В'яземський доповнив: “Следовать за Белінским может только отпетый дурак”.

Вадим ПЕПА,
лауреат Літературно-мистецької премії імені І. С. Нечуя-Левицького, м. Київ

Зверху до низу — раби всі ті, хто минулого століття упокорювався огидним реаліям, і хто готовий упокорюватися ними в ХХІ ст. Та в нас же й заведення — охрещувати новонароджених “рабами Божиими”. Так само й при благословенні на шлюб і при спровадженні до “вічного лона Авраамового”.

Так звана перебудова поманила торжеством демократії. Змигнула надія, що український етнос дихне озоном волі, перестане нидіти на своїй справі рідній землі в такому самому приниженні, як аборигени Південно-Африканської Республіки. Та не ошчасливила доля державотворцями крицевого подвигницького духу, як Нельсон Мандела. Не розірвано раз і назавжди пута чужого насильства. Незалежність України опиняється в обмеженнях, що накладаються зовні, як і після 1918 року, коли вулицями Києва заволоділи душогиби Муравйова, закривавленими багнетами вирізували хрест на самоврядванні одного з найбільших європейських народів.

Хто тільки не сприймає близько до серця опоетизовану Т. Шевченком мрію про світле майбутнє “з новим і праведним законом”! Але жорстока юдоль земля протиставляє інше. Диктує своє — агресію, загарбання, уярмлення, утиски, визиски. А в підсумку — вигублення слабших. І не лише особин, а й племен, народів і навіть цивілізацій, як сталося на обох континентах Америки. Кому нині з національно свідомих не зрозуміло, що український етнос — перед загрозою втрати свого святого права на самостійне утвердження в народів вольнім колі?

Прозіримо. Нинішні подвійні стандарти всеохопної глобалізації не менш небезпечні, ніж навали гунів, татарів, монголів і т. ін. Українська мова на межі витіснення із засобів інформації, а ширше — комунікації. Було ж і нам від супостатів, що язика виривали, спроваджуючи етапами в Сибір. Кому ж зі скалічених судилося вижити? І що чекає на дітей і внуків наших, якщо їхні душі не будуть просвітлені мудрістю Великого Кобзаря, Івана Франка, Лесі Українки, Миколи Вінграновського, Ліни Костенко? А до того йдеться. Кому тільки не лінки топтатися по українській класичній літературі! У сонмищ ненависників сверблять руки викинути з підручників, залишити поза навчальним процесом імена українських мислителів, науковців, подвижників. Хіба ж не правда, що навіть геббельсівська пропаганда не накладалася на українські духовні цінності з такою відвертою лютою злостивістю, як тепер расистського виплоду україножері, а по суті — слов’янофоби, яких повсякчас можна побачити на екранах телевізорів? Наче розверзлася могила горезвісного Валуєва, а з неї вискочила, щоб об’явитися в Україні, дрібнота якогось сатанинського поріддя, гавкотить оскаженіло на кожне українське слово. “Собачий”, “телячий язик”. І це — в ХХІ столітті! Від держчиновників високого рангу. Безборонно. Мільйонно повторюване. Проголошуване на весь світ. Витирайтеся, раболіпні.

З розпадом Радянського Союзу Ізраїль заповнили російськомовні євреї. І негайно з’явилася постанова про заборону спілкуватися в школах російською. В ізраїльських школах, звичайно ж. Не українських. Перше покарання для незгодних — виключать на два тижні. Про суворіші заходи немає відомостей, бо вони не вживалися.

Двадцятиліття сподівань на прихід до управління державою чесною й порядною інтелігенцією — щось на кшталт Чехії чи Польщі — завершилося. Прийняття на початку 90-х ліберальної політико-економічної парадигми серед інших верств населення численною інтелігенцією як бажаної й необхідної не супроводжувалося її самоусвідомленням як агента ринку нових соціальних й економічних відносин. Її діячі хотіли збереження за собою культурницьких, подекуди політичних позицій. Активна економічна діяльність мало кого цікавила як справа брудна і на той

час небезпечна. Початок і середина 1990-х були часом її крайнього матеріального зубожіння. Проте надія на світле майбутнє не полишала тих із її представників, хто ще залишався в Україні, віра в державу соціальної справедливості плекалась щоразу з новою силою.

У двотисячних ми спостерігали становлення класового суспільства, коли річний бюджет цілих культурницьких установ дорівнював ціні двох-трьох представницьких автомобілів нових володарів комунальної власності, а мільйонна армія державних службовців зносила будь-що,

аби утриматися за зарплату розміром з вечерю в столичному ресторані. Та віра в диво під назвою “Українська Держава” майже не полишала фахівців пера і патріотичної думки. 2010 рік у Західній Україні вже встигли охрестити “новим 1939-м”, але і він, здається, виявиться безсилим супроти віри в трансцендентне. А “Недоля рабів німих” і “Плачі біля “української стіни” — це лише чудові імена симптомів тієї самої хвороби.

“Слово Просвіти” запрошує читачів до дискусії щодо критичної позиції інтелігенції сьогодні.

НЕДОЛЯ РАБІВ НІМИХ

Нововведення прибульці прийняли без заперечень. Як належне. Без велелюдних галасувань. Без пікетів, демонстрацій. Без обурливих декларацій і непогамовних звернень до вищої влади. Та й з-поза меж Ізраїлю ніхто не пискнув про утиски прав людини. Жириновський і той як води в рот набрав.

Та опустімось на гіршу землю. Хоч вуха затирай! Яка буря здійнялась! Самум. Торнадо. Тайфун. Кінець світу! І яка ж причина? А постанова уряду: спілкуватися учителям з учнями і вести навчальний процес в українських школах українською мовою. Один з ультрапатріотів Верховної Ради заволав із найвищої трибуни: йому, бачте, українські фашисти забороняють наодинці із собою говорити не українською мовою. Конституційний суд без зволікань скасував постанову. Заохотив певні прошарки суспільства до несамовитих протестних акцій під російськими прапорами.

У Сімферополі єдина українська школа — новозбудована, престижна. Побачимо, що з нею буде з нового навчального року. Від українського залишаться ріжки та ніжки. І вивіску замінять.

У Криму не знайти на розкладках жодного періодичного видання українською мовою. А наче вже причислений рабами до лику святих заїжджий Шустер виводить на екран телевізора високих посадовців Автономії з протестами щодо повальної насильницької українізації. А гнучкошиєнки, догідливо переключаючись на мову співрозмовника, бо ж для раба кожний, хто погрожує, вищий і достойний поклоніння, зі шкури пнуться, доводячи власну толерантність і виправдовуючись, не знати за що. Правильніше, чортзна за що.

Повчитися б у держави Ізраїль. Ухвалювати б такі, як там, закони задля самозбереження. А щоб ні від кого не було ні заперечень, ні оскаржень до Євросуду чи ООН, у кожному разі додавати примітку: так, як в Ізраїлі.

Слов’янофоби захлинаються в невинних зверненнях до міжнародної спільноти на протиправні дії в Україні фашистів, нацистів, націонал-фашистів, націоналістів. Чому нашу землю не спостигають землетруси, не беруться сказати. Невже не перевертаються в могилах мільйони жертв фашизму і мільйони борців із фашизмом? Тих обмундированих і необмундированих, які впали на фронтах, прийняли смерть заради життя наступних поколінь.

І як же нащадки віддячують рятівникам? Згадати б комуністам та й комсомольським активістам, з яких сформована Верховна Рада, славне радянське минуле. Отоді фашистів гріли і в хвіст і в гриву. Родини Грушевських, Крушельницьких, Старицьких, найближчі родичі Лесі Українки, Остап Вишня, Лесь Курбас, Микола Зеров, Микола Куліш... Де там усіх перелічити! Фашисти на фашистах. Як для них усіх знаходилися заграбовані камери по сандармохах, колимах, мордовіях, навіть важко уявити.

Спасибі чекістам. Узяли розгін. Не спинити. Довести б до того, щоб жодному українцеві нікуди було подітися. Кожному б тавро вліпити: фашист, націоналіст. Раб стерпить. Гни його в три погібелі, доки дух спустить.

Кому-кому, а комуністам би нагадати. Як же гучно проголошували Гельсінкську угоду про непорушність кордонів у благословенній Європі! Але ж знав міжнародний імперіалізм справжню ціну написаному на папері. Як не виволочити волом, то випалити напалмом. Заповзявся кроїти на власний розсуд Югославію. І з якою ж диявольською вигадливістю заходився демонізувати Хорватію: усташі, фашисти, посібічники гітлерівців.

Добре оплачувані космополітичні пропагандисти професійно підійшли до справи. Де й узялися свідки жахливих усташівських злочинів! Нібито французький льотчик, він же письменник Сент-Екзюпері, врятувався, вистрибнувши з ураженого німецьким асом літака і приземлився там, де хорвати. А прислужники фашистів як тільки не знущалися з полоненого, яким тільки тортурам його не піддавали!

І все це, звичайно ж, на всіх тодішніх телеекранах, на численних радіохвилях, у публікаціях без ліку, а понад те — без крихти правди. Додемонізували хорватів, дотисли,

Фото Ксенії Гладішевої

вчинили з ними те, що замірялися, а вже потому й залишки літака, яким правив Сент-Екзюпері, було знайдено в морі далеко від берега, й відповідний бойовий рапорт німця, котрий збив француза, виявлено. Тільки ж ніхто вже ні пари з вуст ні про яких усташів. Де там хорватів перепрошувати! Вони вже міжнародним імперіалізмом приведені до послуху. Знають своє місце.

Наче так і треба. “Так і треба, бо немає Господа на небі!” — напрошуються слова Т. Шевченка. Уліплено тавро хорватам. Нехай очищаються від нього, як знають. Зажерливі глобалізаторам не до того. Вони іншим зайняті. І тих і тих ще треба демонізувати.

Хтось, може, читав на початку 80-х років минулого століття книжку В. Коротича “Кубатура яйця”. Окрім іншого, автор викривав “підступність буржуазної пропаганди”, яка успішно нав’язувала обивателям несосвітнене, внаслідок чого запаморочені в тій і тій капіталістичній країні допікали гостеві про-

вокаційними запитаннями: чому Україна у війні проти фашистів була на боці останніх? Одурманений виставлявся і тепер знов виставлений на осуд І. Дем’янюк. Винавтець усіх бід Другої світової війни. Утрапив у полон і нібито прислужував як наглядач у фашистському концтаборі. Його обвинувачують у причетності до вбивства 29 тисяч євреїв. Чому не шести мільйонів? Недогляд слідства?

Справа тягнеться не роками, а десятиліттями. Провадиться з гучним розголосом на весь світ, а з пам’яті людства стирається те, що в боротьбі проти коричневої чуми полягло якщо не десять, то не набагато менше мільйонів громадян України. Замір цього очевидний: кинути чорну тінь на країну, дискредитувати весь її народ. Закордонний обиватель не з’ясує, хто якої політичної орієнтації, а тим паче національного розмежування. Сприймає державу загалом як уособлення вселенського зла.

І ось парадокс. Україна в діткливій ситуації заплює очі, затуляє вуха і не розкриває рота. Наче те її зовсім не стосується. Є Міністерство закордонних справ. Редакції багатьох часописів мають відділи, покликані інформувати про події за кордоном. Але до процесу в Німеччині усім байдуже. Жодних повідомлень, аналізів, з’ясування. Ніякої власної позиції.

А про що ж ідеться? Ізраїль, як завжди, утримує в недоторканності свій високий імідж на міжнародній арені. Німеччина переслідує власне: перекласти нацистські провини за злочини в таборах смерті на тих, проти кого воювала. А особливо ж із ними розділити жахливий гріх Голокосту, відмитися хоч якоюсь мірою від вселенського осуду учиненого гітлерівцями винищення євреїв, що їх звозили на муки пекельні з усієї Європи. Подібним чином виправдовувався й спійманий ізраїльською розвідкою та скараний на смерть нацистський злочинець Ейхман. Мовляв, загнані в табори самі себе винищували. Озброєні німецькі команди забезпечували зовнішню охорону. А поселені в бараках самі порядкували під орудою капо, які — з їхньої ж маси. Такий ось вишкір “демократії” під прицілом не лише автоматів із вишок з вартовими, а й самої смерті.

За нинішньої глобалізації жодна держава не шкодує зусиль і коштів на пропагандистські цілі заради власних інтересів. Та складається враження, що є виняток. Є держава, яка досі не прозріла, беззахисна на міжнародній арені. Зовсім не на те витрачає капітал державної скарбниці, як і золотий запас. А на дискредитацію себе самої. На самоприниження й самознищення. На розхитування опор

Світлана ОРЕЛ,
м. Кіровоград

ЗВІЛЬНЕНИЙ... ЗА МУЗЕЙ І МУЗИКУ

Справа Миколи Миколайовича Антошика з юридичної точки зору (принаймні так, як у нас вона розуміється — буква закону, а не здоровий глузд і справедливість), очевидно, безнадійна. Але вона має настільки несподіваний і нетрадиційний ракурс, що, можливо, сміливі юристи нею й зацікавляться. Річ у тім, що Микола Антошик, колишній начальник Помічннської дистанції колії Одеської залізниці, за власним бажанням звільнився з роботи після шести з половиною років успішної діяльності на цій посаді.

Саме за часів його керівництва старі й занедбані приміщення Помічннської дистанції колії набули сучасного вигляду, з'явилися душова для працівників, спортивний зал з багатьма тренажерами.

Можливо, ініціативність потімшнього залізничника (батько все життя пропрацював на сусідній — Вознесенській дистанції колії) й завершилась на різних господарських клопотах, аби йому до рук не потрапили твори земляка, уродженця Помічної, а нині письменника і краєзнавця, лауреата Шевченківської премії Григорія Гусейнова. Хто читав його краєзнавчі розвідки, зрозуміє, чому Микола Миколайович іншими очима подивився і на селище Помічну, і на навколишній світ. Але саме це було незрозуміло його начальству. Напередодні чергових президентських виборів за вказівкою колишнього керівника “Укрзалізниці” всі працівники галузі гуртувалися у велику і могутню, як тоді здавалося, а насправді, як показав час, штучну і нікому не потрібну партію “Відродження” для підтримки тодішнього кандидата від влади — Віктора Януковича. Микола Антошик категорично відмовився на своїй дистанції організувати осередок партії.

Звісно, такий непослух начальство не помітити не могло. І Антошика звільнили б ще тоді, п'ять років тому, але у виборчій метушні руки не дійшли, а перемога виявилась на боці іншого кандидата. І... Кабмін звільнив з роботи тодішнього начальника Одеської залізниці Іллю Левицького.

Тим часом у Помічній почали творитися дива. Залізничники відремонтували старий паровоз, зі станції Знамянка привезли покинутий вузькоколіїний вагон, у якому влаштували музей залізничного транспорту. Експонати знайшли не відразу, але Помічна — здавна залізничне містечко, і люди поступово зносили — у когось якийсь старий документ знайшовся, фотографії, інструменти з минулого і позаминулого сторіч. Невеликий, але пристойний музей вийшов. У ньому, до речі, відображено і сучасну добу, розміщено фото всіх керівників Одеської залізниці, зок-

рема й Іллі Левицького, якого нещодавно знову повернули на посаду начальника. Під час однієї з робочих відвідин Помічної Ілля Юхимович красномовно висловив власне ставлення до ініціатив Антошика: “Да, красиво сделал. Только у кого ты спрашивал?”

А на Помічннському вокзалі тепер красиво не лише в музеї, а й поблизу нього. Здається, нічого складного чи такого, що потребує коштів (перша відмова чиновників усіх рівнів): прибрали непотріб, на зеленій галявині поставили шматок українського перелазу (у Помічній ще не розушили його робити), модель колодязя з журавлем, поряд — старий віз із гарбузами, посадили квіти. Та й усе. Але ж як цей куточок радує душу!

Неподалік — пам'ятний знак землякові, колишньому інженерові Помічннського депо і вчителю (працював у Гнатівській та Піщанобридській школах) дисидентіві Петрові Чорному. Про його громадянську позицію в часи застою, що й призвело до арешту, репресій КДБ, написано чимало. До речі, відкриття пам'ятного знака відбувалося саме тоді, коли залізничне начальство завітало до Помічної відкривати приміщення вокзалу після ремонту. Така “дрібничка”, як пам'ятний знак землякові-дисиденту, їх не зацікавила...

Нещодавно представників громадських організацій області запросили в село Глиняне, де на приміщенні місцевої школи було відкрито меморіальну дошку відомому поетові й драматургові Миколі Вороному. У вересні 1937-го він приїхав у село Глиняне тоді Піщанобридського району. Про його перебування у селі (нині — у складі Добровеличківського району) мало відомо. Уже пізніше у справі репре-

сованого поета знайдеться згадка, що у Глиняному поет контактував з таким собі Іваном Гуликом, племінником свого давнього знайомого Іоанна (Іоанкія) Шимановича. Можливо, саме за порадою останнього (якщо такий існував реально, бо всюдисуще НКВС його не знайшло і не заарештувало, як інших), Микола Вороной і потрапив у наші краї. Безперечно, він шукав спокою й затишку, на які сподівався в українській провінції.

У селі він жив недовго — близько місяця, після чого виїхав до Новоукраїнки, де його й заарештували енкаведисти. Здається, не такий уже й прикметний факт для вітчизняної історії. Але це подія для місцевої школи, для невеличкого степового села із крихітною залізничною станцією. Вона розташована на дистанції Помічннської колії, тому Микола Антошик ініціював встановлення меморіальної дошки.

Не можна сказати, що керівник Помічннської дистанції колії звертав увагу тільки на історичні й літературні події. Уперше в історії дистанції на станції Лелеківка торік було встановлено пам'ятний знак жінкам-коліїнцям, які загинули тут під час виконання службових обов'язків. На цій станції Микола Антошик хотів також встановити скульптурну фігуру напівміфічного персонажа козака Лелеки, який, за легендою, і був засновником поселення.

Микола Миколайович також мав намір увічнити пам'ять про перебування у селі Шостаківці (поряд — залізнична станція, неподалік хутір Надія — колишня садиба Івана Карпенка-Карого) Січових Стрільців. Про ті події у наших краях мало хто знає, між тим світлу згадку-розповідь про той час зали-

шила у спогадах дружина драматурга Софія Тобілевич.

А на станції Підгородня, де просто в залізничному вагоні, працюючи на свій хутір на Харківщині, помер відомий режисер і драматург, один із засновників українського професійного театру Марко Кропивницький, вже от-от мали відкрити меморіальну дошку (вона готова), але тепер, очевидно, ця подія станеться нескоро, та й чи взагалі станеться... Адже Микола Антошик більше не працює на своїй посаді. А новий керівник добре знає, за що довелося звільнитися попередникові... І не за прорахунки в роботі чи якісь недоліки, що, здавалося б, природно для такого ентузіаста, захопленого історією рідного краю. Ні, Микола Миколайович професіоналізм завжди ставив на перше місце. Випускник Дніпропетровського інституту інженерів залізничного транспорту, він має чималий досвід: ще до навчання працював монтером колії, потім — бригадиром, головним інженером Вознесенської дистанції колії, тож роботу знає досконало. Має ідеї щодо поліпшення її організації, та, на жаль, вони нікому не потрібні. Ще навесні йому пропонували написати заяву за власним бажанням, він відмовився, тоді за нього клопоталася профспілка залізничників на чолі з Анатолієм Прокопенком. Справа на якійсь час затіхла. Прислані від керівництва Одеської залізниці перевіряльники констатували позитивні результати роботи і начальника, і колективу Помічннської дистанції колії.

Тоді, очевидно, вирішили зіграти на “слабкому” місці Антошика — людській гідності. На одній із селекторних нарад, коли слово надали Антошикові, в нього задзвонив телефон. Він швидко його вимкнув,

перервавши мелодію Мірей Матьє, але цього було достатньо, аби керівник Одеської залізниці дошкульно дорікав: ось, мовляв, деякі працівники слухають музику під час селекторної наради. На найближчому зібранні в управлінні, де було кількасот чоловік, це питання винесли на публіку. Антошика підняли і представили як такого, що слухає музику під час нарад. Хіба місце, мовляв, таким серед відповідальних працівників залізничного транспорту? Жодних виправдань ніхто не чув і слухати не хотів. І... Антошик написав заяву за власним бажанням.

Заступник начальника Одеської залізниці Євген Мальцев, до якого я звернулася з проханням прокоментувати ситуацію, каже, що не знає, чому Антошик написав заяву, хоч і був на згаданому зібранні. З приводу професійної компетентності Миколи Миколайовича він теж висловлюється не те що об'єктивно, просто абстрактно:

— Кожна людина, яка щось робить, десь успішна, а десь помиляється. Ідеалів немає. Є робоча обстановка.

Ще раз підтверджує, що для звільнення Миколи Антошика не було об'єктивних підстав, а існує суто суб'єктивне несприйняття його стилю мислення і дій з боку Іллі Левицького, з яким вони говорять у прямому розумінні різними мовами.

Але ж чому позиція Левицького стала фактично позицією Української держави, яка не цінує керівника, що не лише працює професійно, а й створює навколо певний гуманітарний простір, без якого, завдяки багатолітнім зусиллям левицьких, наше суспільство просто задихається?

Питання саме у цьому, а не в долі Антошика. Він — людина самодостатня. Любить життя, природу, спорт, має чудову сім'ю; з його освітою, досвідом, навичками він не тільки не пропаде, а ще й, можливо, відкриє для себе нові обрії. Річ у тім, що пропаде країна, де більшість керівників дбають про власні амбіції, а не про справу, людей, державу.

Краєзнавець Феодосій Кісільчук

Євген ЦИМБАЛЮК,
Рівненська обл.

Феодосій Кісільчук — уродженець Гір, і саме поклик роду спонукав його до написання книжки: “Якось, побувавши в обласному архіві, я виявив, що жодних документів про Гори немає. Ніби й не було хутора із двома сотнями жителів.

А мав він славу історію. Чимало матеріалу вдалося зібрати, працюючи головою Берегівської сільської ради. Спілкування з односельцями,

поїздки до архівних, музейних установ — усе це сприяло накопиченню знань. Особливо допомогли спогади старожилів. Ці спогади сягали майже родовідних витоків хутора, адже його засновано на початку ХХ століття. Тоді держава заохочувала розширення хутірної системи, і люди оселилися за селом Береги, назвавши хутір Горами”.

Під час Другої світової війни хутір Гори став місцем кровопролитного бою, про який пізніше, у радянський час, замовчували. Чому?

ЗА БЕРЕГАМИ — ГОРИ, СЛАВОЮ ПОКРИТІ

Береги — центр сільської ради Млинівського району. Гори — хутір, який входив до складу цієї сільради. Наприкінці минулого століття з Гір виїхала остання мешканка, і від хутора не лишилося сліду. Та пам'ять про Гори наповнилася новими сторінками. У цьому заслуга невтомного дослідника минулщини Феодосія Кісільчука, який протягом двох десятиліть збирав матеріали про Гори й оформив їх у книжку.

Бо на прорив, точніше, на загибель, було кинуте штрафбат.

Ось як згадував про цей бій його учасник, Герой Радянського Союзу Микола Бойко: “Розвідники доповіли у штаб, що висота на хуторі Гори укріплена “до зубів” і “голими руками” її не взяти. Проте начальник штабу не зважав на це, зявся. Мовляв, мусимо взяти висоту за будь-яку ціну. Зрештою, так і трапилося. Ціна виявилася надто дорогою — у боях за Млинів, Смороду, Гори, Хорупань втрачено вбитими 670 осіб. Серед них — півтори сотні зі штрафного батальйону, який із гвинтівками (з п'ятьма-десятьма патронами, а то й зовсім без патронів) кинули в атаку на укріплені кулеметами й гарматами окопи біля хутора Гори.

Як гинули штрафники, правдиво показано у фільмі “Штрафбат”. “Коли я дивилася це кіно, — розповідала жителька села Береги Ольга Романюк, — то не могла стримати

сліз, бо бачила це 1944 року. Земля була вкрита трупом. Вцілілих мешканців хутора залишилося чоловік п'ять-шість.

Ми не зносили вбитих солдатів до одної могили, закопували там, де вони лежали. Найбільшою могилою виявилася та, в якій спочило відразу дванадцять чоловік. На цих хлопців ми натрапили у невеликій траншеї. Вони, вочевидь, під час атаки вскочили у неї й присіли, щоб перечекати. Ми тоді поховали чоловік сто з п'ятдесят.

Після смерті вони, мабуть, проросли пшеницею. Бо у перший повоєнний рік на тому полі посіяли пшеницю. Вона виросла, але кольором різнилася. Там, де були могили, посів аж пашів темно-зеленим”.

Кожне із сіл тримається на людях. Тож і Феодосій Кісільчук у книжці розповів про односельців. Наприклад, Миколу Гончарука називали філософом.

— Попри назву, — роз'яснює

краєзнавець, — частина Гір розташовувалася в низині, й тут ще за царя була осушувальна система із гончарних труб. Потім цю систему зруйнували, і на полях з'явилися луги, які навесні затоплювала вода. Якось на цих полях новий голова колгоспу вирішив посіяти пшеницю. А перед тим завітав до Гончарука та й запитав: “Дядьку Миколо, як думаєте, гарна пшениця тут буде?” А той, не задумуючись, відповідає: “Не знаю, чи пшениця, а ось карасі точно гарні будуть”. Іншим разом голова захотів похвалитися тим, що на колгоспних фермах солон'яні стріхи замінили шифером. Каже: “Ну, що, дядьку Миколо, гарні стали ферми”. А той у відповідь: “Гарні то гарні, але не знаю, чи корови навесні будуть шифер їсти”. Річ у тім, що під весну бракувало соломи на січку, то зривали солон'яні сніпки з покровлі й пускали їх на корм.

Не можу оминати й Олексія Гарбузока, який у 1940-х виїхав до Аргентини і став відомим на весь світ проповідником.

Хутір Гори міг народити ще більше видатних людей, міг перерости у велике село, але боротьба радянської влади з хутірською системою у другій половині минулого століття спонукала до того, що молодь не затримувалась у поселенні, а старші люди або відходили у вічність, або переселилися у села й міста. Нині про Гори залишилася сама пам'ять...

Надія КИР'ЯН
Фото з виставки Ксенії ГЛАДИШЕВОЇ

На відкритті виставки теплі слова про майстриню сказали директори музеїв: літератури — Галина Сорока, шістдесятництва — Микола Плахотнюк, Грушевського — Світлана Панкова; земляки: настоятель криворівненської церкви Різдва Пресвятої Богородиці отець Іван Рибарук, за словами якого, Параска була “черницею в миру”; директор місцевого музею Івана Франка Микола Дзурак; письменники Григорій Штонь, Василь Герасим'юк, Наталка Поклад; режисер театру ім. Леся Курбаса Олег Драч та інші.

Вони розповіли, що Параска Плитка народилася 1 березня 1927 року в селі Бистрець тепер Верховинського району на Івано-Франківщині. Її батько Стефан Плитка був відомим в окрузі ковалем, освіченим, знав кілька мов, мати Анна — талановитою ткалею,

вишивальницею. Згодом сім'я перебралася в Криворівню, де Параска Степанівна прожила довгі роки, відійшла у вічність 16 квітня 1998-го і там її поховали. Її унікальні книжки сім років зберігалися під лавою в хаті далеких родичів. Нині в Криворівні створено літературно-меморіальний музей Параски Плитки-Горицвіт.

Параска закінчила лише чотири класи, але змалку любила книжки, малювала, вирізала витинанки. За це близькі називали її “паперовою фабрикою”. Від батька навчилася іноземних мов, зокрема німецької. Коли почалася Друга світова війна, працювала перекладачкою в сільській канцелярії. 1943 року поїхала до Німеччини, де хотіла вступити до університету. Але час не сприяв здійсненню її мрій. Влаштувалася служницею в німецьку родину, терпіла приниження. Повернувшись до Криворівні, долучилася до національно-визвольного руху. Стала зв'язковою УПА під псевдонімом “Ластівка”, носила повстанцям у ліс їжу й теплі речі.

1945 року її заарештували і, як тисячі інших дівчат із Західної України, вислали до сибірських таборів на десять років. Замість теплого одягу арештантам видавали закривавлені шинелі з розстріляних. Об-

ДОЛЯ ГУЦУЛКИ

морозила ноги, пересувалася на милицях. Від ампутації врятував грузинський лікар, якого із вдячністю згадувала все життя. У таборах листувалася з іншим ув'язненим, грузинським художником, з яким склалися романтичні стосунки. Його адреса загубилася, а Параска Степанівна, зберігаючи вірність почуттям, на все життя лишилася самотньою.

Повернувшись до Криворівні, вона спочатку активно включилася в громадське життя, брала участь у толоках, працювала художником у лісгоспі, організувала хор, записувала народні пісні, фотографувала, писала, малювала. У маленькій хатині з двох кімнат приймала численних гостей. До неї їхали етнографи, фольклористи, студенти тощо. Побувати в легендарній Параски з Криворівні пощастило й мені.

1966 року я навчалася в Київському державному університеті ім. Т. Шевченка. Разом з однокурсниками була на фольклорній практиці на Івано-Франківщині, ми мали завдання записати народні пісні, легенди тощо. Наша група потрапила до Криворівні.

Варто сказати про саме село, у якому навіть у несприятливі для нації часи витав український дух. Разом з первозданною природою це справляло незабутнє враження. У Криворівні любив відпочивати Іван Франко, по кілька

років жили Михайло Коцюбинський, Гнат Хоткевич. Тут Сергій Параджанов знімав перлину українського кінематографа — “Тіні забутих предків”.

У Параски Степанівни ми гостювали кілька днів. Вона мала багато зошитів з фольклором, пісень

Наталія Шумило і Надія Кир'ян з Параскою Плиткою-Горицвіт. 1966 р.

У Національному музеї літератури України відкрилася виставка творів самобутньої письменниці, художниці, мислителя Параски Плитки (псевдонім Горицвіт). На виставці представлено понад 200 експонатів: 46 великих книжок (понад 500 сторінок кожна), чимало маленьких в авторському оформленні, а також щоденники, витинанки, художні роботи, світлини тощо. Ми вже чимало знаємо про життя і творчість самобутніх українок Катерини Білокур, Марії Примаченко. Сподіваємося, що завдяки виставкам у центральних музеях Києва зможемо більше дізнатися й про унікальну гуцульську мисткиню, яка, за визнанням мистецтвознавців, стоїть в одному ряду з видатними народними художницями.

вистачило на всіх. Про своє складне життя, табори не розповідала — тоді це була заборонена тема. Унікала таких розмов і пізніше, бо вважала, що розповіді можуть викликати зневіру, ненависть. Жила бідно, навіть городу не обробляла, бо віддала свою землю за те, щоб не різали дві її улюблені берізки, які росли неподалік.

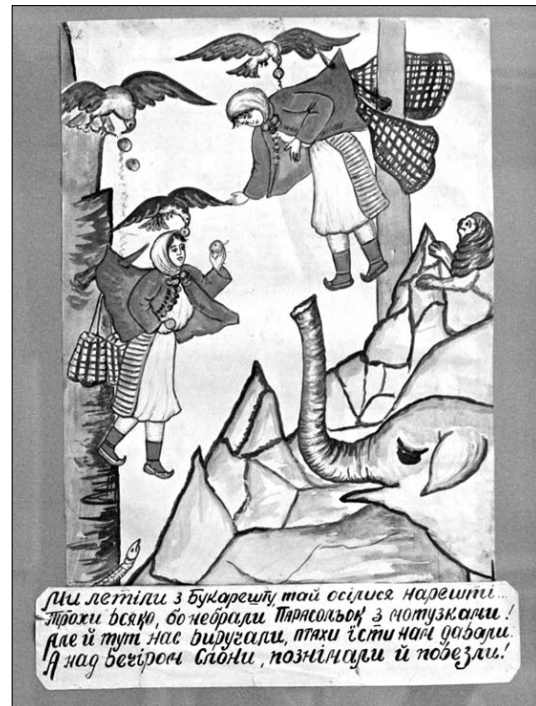
Перед нами постала добра гуцулка, поетеса, письменниця, гостинна господиня. Частувала “фірмовою” стравою — чаєм з карпатських трав із сухариками. Грала на гітарі, водила нас у гори, на полонини, де разом фотографувалися в гуцульському вбранні, у віночках з ромашок. То були незабутні дні.

У кожного з нас, колишніх студентів, життя склалося по-різному, далеко не безхмарно. Але ці фото зберіг кожен. “Я ношу світлини у сумочці, — розповідає Наталія Шумило, доктор філологічних наук, провідний науковий співробітник Інституту літератури ім. Т. Г. Шев-

ченка НАН України. — Параска Горицвіт відкрила нам чарівний світ. Мене, міську дитину, тоді дуже здивувало, що простий селянський побут її цілком задовольняв. Вона була органічною частиною природи, співала свої пісні, як співають пташки, шелестить трава, шумить лістя...”

Була в неї двічі — вперше на фольклорній практиці, вдруге років з п'ятнадцять тому з працівниками інституту. Параска Степанівна була вже тяжкохвора, мене не впізнала. Писала твори на релігійну тематику, складала молитви. Колись, ще в таборі, дала обіцянку: якщо видужаю — славитиму Бога, цьому присвятила останні роки життя”.

Ми з нею трохи листувалися. Листувалася вона з багатьма, і ті листи були розрадою в її самотині. У щоденнику є такі записи: “І сьогодні я в чеканні... Мучуся тим. Але мирюсь з тим, що то гірше було би — зовсім нічого не ждати. То вже було би забуто всим миром землі — нічого не ждати! І так моє чекання закінчилося вичеканістю. Бо листів отримала — таки не одного. Наче оновила моя заждана душа... і домівка. Приємно стало, що ще є люди з людською душею, і з даліни. Крізь роки довготривалих небачень надіслали в мою осамотніть новорічні побажання...” Відповідала на листи завжди, коли вже навіть не могла сама відіслати. “З того все-го, як виказується, тільки два листи треба відписати. Так, я їх відписала... вкинула до скринечки біля дверей — на стіні знадвору... гадаю, може, пощастить не залежуватись довго. Якесь добра душа... як буде йти по нижній доріжці, і глипне в бік хати, та й не пробайду-жить білого папірця у скриньці... і підбіжить, та й забере — в путь-доріженьку... до людей...”

Ми летіли з буркешу той оселив Нарешти...
Ліжи всяку, бо неоради Плясальці з нотукачки!
Але й тут нас видурчили, птахи їсти насі бодали.
І над берізою світли, познімили й побезди!

Книжки, зошити, ікони, які сама писала й роздавала людям, картини — то були її співрозмовники, що скрашували самотність. “Дорогий друг-папірець, — писала вона, — ніколи не скажись, що йому гірко і невидержано від написаного. То є друг понад друзі”. Зверталася до своїх білих аркушків, як до живих: “дорога паперинко...”

Письменницький доробок Параски Плитки-Горицвіт складають рукописні й друковані машинні книжки, серед яких поезія, духовно-філософські твори, зокрема “Молитва — дар Божий”, “Помолімося за мир благости”, “Небесному Престолу від Підніжжя землі”, “Молитви во славу святого Хрещення Руси-України”, “Вінець Боголюб'я”, “Варто мислити”, “Поетичний дзвін”, “Казематні поезії”, “З народних повісток”, “Співанке Гуцулсов говірок”, книга-альбом “Доля гуцулки” тощо.

Книжки нагадують старовинні манускрипти, виготовлені в одному примірнику. Сама переплітала їх — виготовляла палітурки з цупкого паперу та полотна на клейстері.

У маленькій гуцульській хатині відкривала великий світ: надзвичайно захопилася далекою Індією, боротьбою індійського народу за

гідне життя, філософією миру національного індійського пророка Махатми Ганді, писала листи до його дочки Індіри. Створила книжку “Індійські заграви: пригоди гуцулів в Індії”, де описала життя фантастичного лісового братства в Гімалаях.

Галерею її мистецьких портретів складають українські класики, серед них Тарас Шевченко, Іван Франко, Марко Черемшина, Василь Стефаник, Леся Українка. Із зарубіжних улюблені Шота Руставелі, Важа Пшавела, Махатма та Індіра Ганді.

Параска Плитка-Горицвіт, яку хотіло влучно назвав “Сковорода у спідниці”, бо світ також ловив її, але не впливав, завжди була вірною своїм переконанням, говорила, писала, лише те, що думала. Тому за життя тільки кілька її віршів були надруковані в районній газеті. Її кредо було “Послух Духові” і служіння “Творчій Окрасі”, тобто мистецтву.

Дмитро МАЛАКОВ,
старший науковий співробітник Музею історії Києва

«ЧИНІТЬ ДОБРО, ЛЮДЕЙ ЛЮБИТИ»

7 березня 2010-го — 175 років Василю СИМИРЕНКУ

Слава роду Симиренків на побутовому рівні назавжди увічнена в назві популярного сорту яблука “ренет Симиренка”. Сучасні базарні перекупки (перепрошую, реалізатори) часом навіть аргентинського походження зелені яблука рекламують як “симиренки”, хоч ріднить їх хіба що колір, а ось того характерного, ні з чим не зрівняного духмяного запаху вони таки не мають.

А уславилися волелюбні, заповзятливі, працюючі й національно свідомі Симиренки не тільки яблуками. Колись козакували, чумакували, потім не скорилися кріпачині, а вдалися до підприємництва й торгівлі. Першим відзначився в цій справі Федір Степанович Симиренко (1791—1867). За його участі 1843 року виникла фірма “Брати Яхненки і Симиренки”, яка спорудила перший в Україні та імперії механічний пісково-рафінадний завод у селі Ташлик неподалік Сміли; ще через п’ять років — Городищенський пісково-рафінадний завод поблизу села Мліїв. Там само — механічний завод, де, між іншим, побудували перші металеві пароплави для Дніпра, названі “Ярослав” та “Українець” (!)

Федір Симиренко, ставши одним із перших українських цукропромисловців, двох своїх найкмітливіших синів — Платона і Василя — відрадив учитися до політехнічного інституту в Парижі.

Платон Федорович Симиренко (1820—1863), отримавши диплом інженера-технолога, став одним із технічних керівників фірми і заснував раціональне садівництво на базі своїх садів у Млієві. На тлі кріпачини й традиційної для Росії відсталості мліївські заклади Яхненків — Симиренків вважали не тільки технічним дивом, а й оазою в тодішньому соціальному й культурному житті України, які на багато років випередили прогрес. При цукрозаводі було споруджено містечко для робітників, де всі сімейні мали по окремому будинку з обійстям, садом і городом, а для одиниць — добре обладнані гуртожитки. Площ — лікарня на сто ліжок, школа, бібліотека, театр, церква, крамниці. Влітку 1859 року до Млієва завітав Тарас Шевченко; глибоко вражений усім побаченим, розчулювався до сліз. А наступного, 1860 року вийшов друком “Кобзар”, де на титулі значилося: “Коштом Платона Симиренка”. Щоправда, це не сподобалося меценатові, хоча зробили це видавці, а не Тарас Григорович.

Особливо відзначився опікуванням українством молодший брат Платона — Василь Федорович Симиренко (1835—1915). 7 березня (за старим стилем) виповнюється 175 років від дня народження цього видатного українського промисловця, інженера-конструктора й технолога цукроварництва, мецената української культури. Для нього патріотизм набрав форм здорового свідомого націоналізму. Тож годі жаяхатися цього поняття!

Здобувши у Паризькій політехніці вищу професійну освіту, він побудував власну цукроварню в селі Сидорівка біля Корсуня на Черкащині й поставив її на високому технічному рівні, обладнавши виробництво машинами власної конструкції. Завдяки ґрунтовному розумінню справи, працюючості й блискучим організаційним здібностям за короткий термін зробив цей завод найдовершенішим промисловим закладом, що приносить значні прибутки. Одружившись із дочкою французького аристократа-емігранта Софією Іванівною Альбрандт, залучив і її до українства. Вони кохали одне одного все життя, все робили спільно, маючи невсипушу працюючість, любов до справи, — високоосвічені, духовно багаті, морально чисті. Вдома й на роботі спілкувалися українською чи французькою мовами. Коштом Софії Іванівни було придбано друкарню для українських видань і запроваджено одне з перших в імперії виробництво пастилки “Українська”: яблуку, цукру та яєць вистачало і на це. У Сидорівці діяв один із найкращих народних театрів.

Упродовж 40 років Василь Симиренко регулярно передавав десятину своїх прибутків на українські культурницькі цілі. А це були видання: “Киевская Старина”, згодом — “Літературно-науковий вісник”, “Україна”, “Рада”, “Громадська думка”, “Ukrainische Rundschau”, видавничий “Вік” тощо.

Тепер новоспечені українські капіталісти — українського і переважно неукраїнського походження — теж підтримують видавничу галузь, особливо періодику, але ж як мало українського в тих глясових часописах...

Василь Симиренко підтримував фінансово видатних українських діячів і письменників Михайла Драгоманова, Михайла Коцюбинського, Іллю Шрага, Олександра Кістяківського, Павла Чубинського. 1912 року подарував 100 тисяч рублів золотом на спорудження у Львові будинку для Наукового товариства імені Т. Г. Шевченка, очолюваного Михайлом Грушевським. Допомога численним

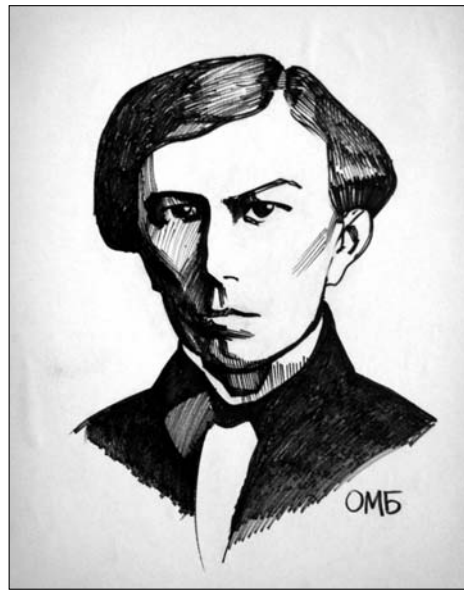
Василь

Володимир

Левко

Платон

громадським зібранням і закладам, підтримував український хор Миколи Лисенка. Важко перелічити все, що він зробив. Але Василь Федорович Симиренко не любив подяк, хвали, слави й розголосу. А ті, хто мав слушної години підтримки, здогадуючись, від кого, вдячно всміхалися, промовляючи: “Великий Хорс засяяв!” Так називали в дохристиянському світі бога Сонця, джерело благодійства. Вважають, що його кумир (ідол) стояв біля палацу київського князя Володимира Великого — саме неподалік того місця, де згодом оселився Василь Федорович.

1899 року подружжя Симиренків оселилося в спеціально спорудженому для них за проектом київського архітектора В. Ніколаєва двоповерховому особняку на вулиці Трьохсвятительській, 23 (нині вул. Десятинна, 9). Тут Василь Федорович прожив останні п’ятнадцять років, заповівши весь свій статок (близько 10 млн рублів) й особняк Українському науковому товариству на культурницьку українку. Поховали В. Ф. Симиренка на Аскольдовій могилі. Поховання не збереглося.

А далі була Українська революція 1917—1921 років, становлення радянської влади. З особняком Симиренків пов’язана низка імен українських учених та наукових установ, які правомірно й спадкоємно діяли в цих стінах до середини 30-х років, аж доки до Києва переїхав із Харкова уряд УСРР. Відтоді будинок став “спецособняком”. Остання одчайдушна спроба відновити історичну справедливість, продовжити виконання заповіту В. Ф. Симиренка була вчинена вже в окупованому нацистами Києві, коли тут восени 1941 року розмістилася Спілка українських письменників, очолювана активісткою культурницької референтури Проводу Організації Українських Націоналістів, поетесою Оленою Телігою. Але звідси вона, її чоловік Михайло Теліга, Іван Ірлявський, Іван Рогач та інші українські патріоти пішли у вичність, заарештовані агентами поліції безпеки та СД й розстріляні в лютому 1942 року в зловісному Бабиному Яру.

Із здобуттям Україною незалежності стало можливим віддати належне всім членам

славної родини Симиренків, особливо тим, кого знищила більшовицька влада і чіє ім’я намагалися стерти з народної пам’яті.

Левко Платонович Симиренко (1855—1920), видатний український помілог і садівник, здобув вищу освіту в Новоросійському (Одеському) університеті, брав участь у народницькому русі, за що його заслали на вісім років до Східного Сибіру. У родинному Млієві він створив маточний колекційний сад і помологічний розсадник, який став однією з найбагатших у Європі колекцій плодівих культур: 900 сортів яблунь, 889 — груш, 84 — слив, 350 — вишень і черешень, 15 — бросквини (персиків), 36 — жерделі (абрикосів), 165 — агрусу, 54 — горіха. Це він знайшов у батьковому саду, описав і ввів у науковий і практичний обіг знаменитий сорт яблук “ренет Симиренка”, названий на честь батька. Результати наукових праць Левко Платонович виклав у “Генеральному каталозі (Іллюстрированное описание маточных коллекций Питомника)”, виданому 1901 року. 1912-го видав капітальну працю “Крымское промышленное плодоводство”. У 1961—1963 роках вперше вийшов друком в Україні його тритомник “Помология”, збережений у рукописі дочкою Тетяною Львівною (1887—1973). Але самого вченого спіткала доля багатьох “розумників”, яких так не злюбила більшовицька влада ще на початку свого владарювання: на Святвечір 6 січня 1920 року Левко Платоновича Симиренка застрелив у Млієві місцевий чекіст. У ті часи “загадково” загинули й інші видатні українці: композитори Микола Леонтович та Кирило Стеценко, художник Олександр Мурашко та Олександр Лозовський, вчені Петро Армашевський та Володимир Науменко, перший міністр освіти уряду УНР Іван Стещенко та багато інших. Отак починався більшовицький терор проти української культури...

Справу батька продовжив син — Володимир Левкович Симиренко (1891—1938), теж видатний український помілог і селекціонер плодівих культур, випускник сільськогосподарського відділення Київського політехнічного

інституту, його професор у Києві, Одесі, Умані, Полтаві. Він очолював Мліївську дослідну станцію садівництва, де так само, як батько, займався вирощуванням, описом та популяризацією плодівих культур. Через рішуче заперечення “теорії” І. Мічуріна (той працював з однією рослиною, а В. Симиренко — з тисячею!) його репресували та розстріляли. Але машинопис на 1242 сторінках його капітальної наукової праці, підготовленої до друку ще 1932 року, дружина і донька Тетяна врятували під час обшуку. Вимушено залишаючи восени 1943 року Україну, сімнадцятирічна Тетяна пронесла на своїх тендітних плечах через усі лихоліття й поневірвання війни, ді-пі-таборів та еміграції батьків твір, щоб дочекатись незалежності України й видати в Києві батьків двотомник “Часткове сортознавство плодівих рослин” у 1995—1996 роках. То був час її моральної перемоги й триумфу правди: через десятки років панування “мічурінщини” та гальмування садівничої науки праця Володимир Симиренка не втратила наукової цінності й дала поштовх прогресу в цій галузі. Прикро тільки, що в новій Україні поменшало яблук власних сортів та власного вирощування...

Відродження пам’яті про родину Симиренків, повернення їхніх чесних імен пов’язано з подвигом й активною життєвою позицією громадянки Канади Тетяни Володимирівни Симиренко-Торп (1926—2001) та з підтримкою її ініціатив українською інтелігенцією. З цією метою 1994 року було створено організаційний комітет з відзначення Симиренківських дат, очолений письменником і громадським діячем Дмитром Чередином. До складу комітету увійшли Тетяна Симиренко-Торп, письменниця Олена Леонтович, народна артистка України Наталя Свиріденко (обидві з Симиренківського коріння); музейники-киїня Валентина Тиндик, Ольга Шевченко та Роксана Скорульська і Валентина Теличко — з Млієва; науковці з Інституту садівництва Олександр Шестопаль та Іван Роман, із Сімферополя — Петро Вольвач; директор Національного Шевченківського заповідника в Каневі Ігор Ліховий та автор цих рядків.

Першим громадським заходом стало вшанування пам’яті Василя Симиренка з нагоди 160-річчя від дня його народження та 140-річчя Левка Симиренка. З цього приводу в Музеї історії Києва, розташованого в пам’ятці архітектури середини XVIII ст. — Кловському палаці (звідки 2004 року музей виселили за рішенням тодішнього прем’єра В. Януковича), 18 лютого 1995 року відбувся велелюдний вечір. На сцені, прикрашеній Державним прапором та графічними портретами ювілярів роботи київської художниці Ольги Малакової-Білоус, стояв великий плетений з дніпровської лози кошик зі знаменитими яблуками “ренет Симиренка”. Ці чарівні яблука-символи та різноманітну варену й консервовану плодово-ягідну продукцію привезли на вечір науковці з Мліївського інституту садівництва. Вели вечір Дмитро Черединовичко й Олена Леонтович. Промовці розповіли про життєвий і науковий подвиг учених.

А 26 вересня 1995 року на фасаді особняка на вулиці Десятинній, 9, де розташоване Посольство Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, в урочистій обстановці, в присутності Тетяни Володимирівни Симиренко-Торп, Симиренкових родичів, британських та канадських дипломатів і київської інтелігенції було відкрито бронзову меморіальну дошку з портретом В. Ф. Симиренка роботи скульптора Віталія Сівка. Співав відомий український хор “Гомін” під орудою Леопольда Ященка.

Відбувалися й інші Симиренківські заходи: вечори, наукові конференції, презентації, були публікації, виступи на радіо й телебаченні.

Кожен приїзд в Україну пані Тетяни Симиренко-Торп ставав святом для її численних київських, мліївських, канівських та черкаських друзів. Двічі вийшов друком спеціальний випуск часопису “Родовід”, “Укрпошта” випустила тематичний конверт “Мліївський інститут садівництва” та поштову марку “Симиренки” (художниця Ольга Малакова-Білоус).

А через рік, 26 вересня 1996 року на фасаді будинку на вулиці Михайла Коцюбинського, 12, де колись містилася київська 7-ма гімназія, в якій навчався Володимир Левкович Симиренко, також було відкрито гранітну меморіальну дошку на його честь.

Україна не забула своїх достойників, згадала із вдячністю за все, ними зроблене.

Портрети Симиренків роботи Ольги Малакової-Білоус